

EL P. JOAQUIM ROSSELLÓ I FERRÀ (1833-1909): RELECTURA DEL SEU CONTEXT SOCIAL I RELIGIÓS

Pere Fullana i Puigserver,
professor d'història de l'educació social a la UIB

Quan el 1909 era a tocar el seu final, concretament el 20 de desembre, moria el P. Joaquim Rosselló. Aquell any havia estat especialment significatiu per a la societat i per a l'Església mallorquines. Els conflictes ideològics i religiosos no resolts amb satisfacció des dels inicis de l'Estat liberal emergien de forma intermitent i prenien estat en forma d'anticlericalisme i convulsió, com ara la Setmana Tràgica, de juliol, a Barcelona. El mallorquí Antoni Maura era llavors el president del Consell de Ministres.

Aquest govern, de signe conservador, amb poc més de dos anys de durada i conegut com a Govern Llarg per comparació amb els anteriors, era a punt d'arribar al seu final. Gabriel Alomar i altres líders polítics liberals i socialistes promovien tota casta de concentracions per plantar cara a una situació que consideraven que requeria reformes profundes; entenien que el sistema del bipartidisme era especialment corrupte i centralista; i atacaven els fonaments del caciquisme i el clientelisme econòmic i ideològic que es confonia amb l'arquitectura del sistema. Un gran míting a la Plaça de Toros de Palma, aquell any, donava compte del descontent que alimentava la ciutadania illenca, tradicionalment considerada més aviat conservadora i religiosa.

En aquell context arribaven a la meta un seguit d'homes i de projectes que havien estat significatius al llarg del vuit-cents i que havien entrat en el nou-cents encara amb força. El context no era plàcid, tot i el clima favorable en termes generals per a l'Església. En qualsevol cas, això no ens estalvia un interrogant sobre com es podia ser gran en una societat tan donada a rebaixar el valor dels èxits i a qüestionar-ho tot, entre d'altres motius per la proximitat i per una convivència difícil en un espai reduït on els defectes són coneguts i en molts casos públics. Tot i el clima de protecció social i jurídica en el qual es trobava l'Església, en societats petites com l'illenca es posava de manifest que es vivia en un clima d'intoxicació permanent. Recordem que va ser a Mallorca on, els primers anys del nou-cents, més impactà l'integrisme anticlerical i radical d'*El Urbión*, tot plegat mentre el Palau Episcopal patí un atemptat simbòlic, amb l'esclat d'un petard que servia d'avís per a navegants.

Va ser devers 1909 quan l'integrisme mallorquí es destapà clarament i sense complexos, primer amb el setmanari *La Verdad* i després *El Verdadero*, dirigits per Gabriel Llabrés, condemnats, ambdós, per la Cúria Eclesiàstica. El diari *Gaceta de Mallorca* hagué de cessar el director, mossèn Andreu Pont i Llodrà, amic d'Alcover i de Campins, davant la pressió dels sectors confessionals més recalitrants, tot i que havia estat, aquest diari, una aposta de la Cúria i un compromís clar de suport al cristianisme social.

Gestionar aquella Església tampoc no era fàcil, fins i tot comptant amb el pes de la llei i de l'autoritat, que tendien sempre a controlar-ho absolutament tot. A l'altra voravia, el *Pu-put* no escatimava crítiques ferotges i personals contra la Cúria Eclesiàstica, els seus representants i alguns dels clergues més populars de la Ciutat.

Per entendre algunes de les contradiccions i hipocresies d'aquella època, vistes des de l'anticlericalisme radical conservador, val la pena rellegir *Mis Giacomini*, de Miquel Villalonga, ambientada a la Mallorca del final del vuit-cents tot expressant un punt de vista que per ventura no hem contemplat amb la mesura justa.

Quina era, tanmateix, la genealogia d'aquells homes i dones rellevants des del punt de vista religiós que havien arrelat en el vuit-cents? Quins fets, circumstàncies i experiències havien marcat les seves vides, la seva visió i el seu compromís, tant des del punt de vista religiós, com polític, com cívic, en els seus vessants diferents? Quins eren els grups i les línies dominants de l'Església mallorquina des de 1833 a 1909? Quins elements són circumstancials i quins formen part del magma socioreligiós mallorquí?

Com se suposa, aquests interrogants admeten diverses respostes i múltiples matisos. Atesa la complexitat de tot plegat, vull agrair-vos l'oportunitat que m'oferiu d'aportar el meu punt de vista i aproximar-me a la veritat, sabent que només podem oferir veracitats, o aproximacions més o menys fiables a la veritat sobre un temps i uns personatges sense els quals difícilment podem explicar allò que som. D'antuvi us vull agrair, doncs, l'ocasió de fer aquesta presentació sense genèrics, sense recórrer als tòpics convencionals i, a voltes, gastats i buits.

Com se suposa, avui, ens interessa constatar el pes del fet religiós a Mallorca, apuntar alguns arguments que potser permeten pensar que la realitat social i històrica de Mallorca prefigurà un model de comportament religiós i una identitat religiosa particular en relació amb les altres illes i l'Estat espanyol. Nació i religió moderna o constitucional eren

dos elements que, per uns, tan sols eren conciliables des de la llibertat, mentre que, pels altres, es tractava de dos components consubstancials.

Tanmateix el nostre principal objectiu és apuntar i argumentar aquells components identitaris de l'Església mallorquina durant el segle XIX, un segle per ventura idealitzat precisament per la seva capacitat creativa i per les seves aportacions. Des d'aquest punt de vista no ens interessa tant parlar de fets, sinó més aviat revisar amb cura allò que entenem que té un interès especial en el centenari de la mort del P. Joaquim Rosselló, prevere i fundador. I, com se suposa, per extensió, rellegir el context i actualitzar-lo amb els esquemes, els conceptes i el coneixements del nostre temps i el compromís de la nostra generació.

1. El fet religiós a la Mallorca de mitjan segle XIX

El P. Joaquim Rosselló havia nascut a Palma, el 1833, en una família i en un context social concret, simbòlicament extraordinari per explicar bona part d'allò que va ser la configuració invisible del denou. El carrer de Sant Jaume, de Palma, era, precisament, un reflex de la nova societat que emergia de la revolució francesa i, més concretament, de les convulsions socials i polítiques que se derivaren del sexenni de 1808 a 1814. Els nous casals de la noblesa illenca construïts en aquell indret posen de manifest el poder d'algunes de les famílies aristocràtiques, l'ascendent social que tenien sobre el conjunt de la societat illenca i la percepció que la ciutadania illenca tenia d'ella mateixa. Però també convé tenir present que aquella zona estava marcada per la parròquia de Sant Jaume i alguns dels principals monestirs femenins de clausura, com les Caputxines i Santa Magdalena, on el cardenal Despuig havia fet construir la capella de la Beata, encara no acabada en el moment del seu decés el 1813.

El paisatge polític i social que es configurà durant el segle XIX mai no va ser del gust de l'Església, sobretot no va ser ho d'aquells sectors d'Església que des de 1810, sobretot, volgueren confrontar el catolicisme amb el liberalisme, i maldaren per demonitzar el liberalisme, arran del debat a Cadis i l'aprovació de la Constitució de 1812, durant el sexenni de 1814 a 1820, però molt especialment entre 1824 i 1833. La majoria dels eclesiàstics que havien col·laborat o fet part dels projectes liberals foren represaliats i molts s'exiliaren voluntàriament. Recordem que, entre d'altres, el bisbe Pedro González Vallejo va ser obligat a abandonar la seva Diòcesi, contra la seva voluntat i consciència, per interessos estrictament ideològics i polítics. Aquí val la pena plantejar alguna hipòtesi de treball, fer una recerca en profunditat i analitzar aquestes conjuntures des del punt de vista empíric, amb la finalitat de saber si l'absolutisme i el conservadorisme polític exigien de l'Església gestos amb els elements liberals i progressistes, i comprovar si les administracions liberals també exigien el mateix preu en accedir al poder. L'Església sacrificava bona part dels seus efectius i de les seves elits, un gruix interessant des del punt de vista de la visibilitat pública, perquè optava per un model de societat i perquè reivindicava uns espais concrets per a la religió.

Observant l'evolució política de la primera meitat del vuit-cents entenem que es pot afirmar que les víctimes religioses del liberalisme van ser protegides i valorades per l'Església des del punt de vista polític i religiós, mentre que aquells que ho varen ser de l'absolutisme, en general van ser silenciades de l'ecosistema religiós que s'havia de protegir i mostrar.

En el moment del naixement de Joaquim Rosselló Ferrà, el 1833, s'iniciava una etapa nova en tot allò que feia relació a les vinculacions entre la religió i la modernitat. La visió antiliberal i la seva ona expansiva en la historiografia ha persistit fins el

dia d'avui, perquè aquest és el to que utilitzaren els bisbes i la majoria d'eclesiàstics durant el denominat període isabelí, és a dir, entre 1833 i 1868. Manuel Soler i Josep Amengual, per exemple, en referir-se al segle XIX el consideren un segle d'agitació i contrarietats. Coincidim en l'anàlisi general, però entenem que el període que comprèn la infància, la joventut i la primera etapa pastoral del P. Joaquim Rosselló conté alguns elements interpretatius que val la pena considerar en el context de la valoració general a la qual s'ha fet referència:

1. L'aristocràcia local visqué durant aquest període un temps de recessió i de pèrdua de poder social i econòmic rellevant. El clima ideològic i l'argumentari que Joaquim associà a la família i el seu entorn era un imaginari clarament vinculat als conceptes de l'Antic Règim i als referents estamentals de poder. La tesi de la professora Antònia Morey sobre la noblesa ens ajuda a entendre aquesta qüestió. La crisi no és religiosa, sinó que s'esfondra una manera d'entendre la religió i la societat fonamentada en esquemes del passat. Les Corts de Cadis aprovaren la Llei de Senyorius i les successives legislacions liberals facilitaren la fragmentació de les propietats nobiliàries, un cop desvinculades. Això no obstant, un component significatiu de famílies nobiliàries resistí sòlidament durant el vuit-cents i algunes d'aquestes donaren suport a les causes contrarevolucionàries i antiliberals.

2. El carlisme com a proposta política, que associava aristocràcia, religió i un model social arcaic, se sumà al descontent de les classes populars, la pagesia i els col·lectius religiosos absolutistes que consideraven, en la seva particular interpretació social, que s'estava traint la religió. Les desamortitzacions i l'exclaustració dels religiosos, sobretot del decenni de 1830, van derivar de la incapacitat d'arribar a acords i una conseqüència més de la radicalització del

carlisme mateix que volgué apropiar-se en exclusiva del model polític de la religió. La motivació comuna de tots aquests grups, afirma Isabel Peñarrubia, seria la defensa d'estructures bàsiques –jerarquia familiar, codis sexuals, etc., que cimentaren la forma de vida tradicional i que se sentien amenaçats pel règim constitucional.

3. La radicalització liberal de 1835 i 1840, específicament, reobrí ferides que incidiren profundament en l'avversió al liberalisme per part d'un conjunt significatiu de l'Església. El contrast el trobam en els bisbes González Vallejo exiliat el 1824 i Pérez de Hirias forçat a viure un exili intern i interior, a partir de 1835. Tot i aquests entrebancs i sensacions de navegar a mercè del pèndul institucional polític, valdria la pena cercar els referents d'estabilitat i no tant els de la confrontació. Algunes trajectòries i biografies associades a la gestió i la política religiosa per ventura ens ajudarien a entendre millor aquesta època, ens referim a la trajectòria de Joan Muntaner Garcia, responsable de la Diòcesi durant gairebé cinquanta anys, el qual, tot i el seu tarannà liberal, sembla que era respectat pels diferents estols ideològics.

4. Tot i el clima dominant, el liberalisme també arribà a acords amb l'Església, primer a partir de 1845 i poc després amb el Concordat de 1851. Aquest ordenament jurídic, malgrat tots els intents de ruptura, serví de marc de relacions i es mantingué vigent fins a la Segona República. Per altra banda, el liberalisme apostà per una reforma en profunditat de l'ensenyament mitjà i universitari, un debat que posà en evidència que a Mallorca hi havia algunes qüestions atàviques innegociables o que arrossegaven prou dificultats per arribar a acords amb la mirada posada en el futur. Les conseqüències del tancament de la Universitat Literària de Mallorca (1835) van ser diverses, la suma de les quals es manifestà amb la incapacitat de formular un model

universitari liberal i modern. Vinculada al tancament s'ha de contemplar la creació del primer institut d'ensenyament secundari liberal –l'Institut Balear (1835)– i la crisi paral·lela del Seminari Conciliar de Sant Pere, que no reeixí fins el 1845, amb la pau isabelina, i es reforçà amb els acords del Concordat de 1851. Mentrestant, es fundà l'Escola Normal de Mestres, el 1842; mentre les dones que es preparaven per exercir el magisteri es formaven a redós del Reial Col·legi de la Puresa, llavors dirigit i gestionat per una comunitat de “miotetes” –nom amb el qual eren conegudes les dones consagrades, però que no havien professat públicament en un orde o congregació femenina canònicament constituïda. Vist des de la perspectiva de Joaquim Rosselló allò que es constata és que tots aquests succeïts des del punt de vista religiós, social i polític tingueren una incidència ben directa sobre la seva cosmovisió personal:

1. L'aristocràcia ciutadana i els col·lectius més vinculats ideològicament amb el model social de l'Antic Règim esdevingueren els grans protectors dels exclaustrats i els mecenes dels seus projectes, almenys durant alguns anys mentre es mantenien fora del claustre. Sabien que aquests religiosos i el seu entorn podien ser l'exèrcit de combat d'una mentalitat i d'una causa. Els Gual de Torrella, els Olesa i tantes altres famílies esdevingueren els paraigües d'aquest personal, considerat víctima del liberalisme i de la seva pròpia història.

2. En el cas que ens ocupa, la biografia de Joaquim Rosselló no està associada a l'Antic Règim, sinó més aviat al clergat jove, renovador i desvinculat de la política que emergeix a l'Europa de la Restauració. El model i el marc personal està condicionat indirectament per la política, entenent que la seva vocació era prioritàriament pastoral i, precisament per això, sense adonar-se'n, la seva generació engendrà un model nou

de prevere i de religió, lliure de les marques i els bàndols dels passats. La generació que els precedia, en el Seminari i en el clergat, encara havia sofert les inclemències de la política. Molts s'havien exiliat i havien estat protegits per les famílies carlistes a l'exili o s'havien format en convictoris sufragats per la contrarevolució espanyola o europea. Alguns clergues mallorquins de mitjan XIX havien lluitat a la Primera Guerra Carlista, altres formaven part de l'entorn carlista i mantenien una certa sociabilitat i complicitat entre ells mateixos. Aquest conflicte mateix es posà de manifest en la fundació de les Germanes Franciscanes Filles de la Misericòrdia, atès que el fundador Gabriel Marià Ribas de Pina provenia d'aquest ambient, igual que monsenyor Cabrera, Rafel Caldentey, i Josep Fortuny, entre d'altres.

3. En aquella Església, també hi havia indicis de modernitat i de canvi, les biografies d'alguns clergues de primera línia com Jeroni Bibiloni, Rafel Oliver, i el mateix Gabriel Marià Ribas de Pina posen de manifest que mantenien una relació directa amb la modernitat. Ribas manifesta que vol veure màquines en passar per Barcelona camí de Roma; Rafel Oliver forma part del gremi d'inventors i innovadors de mitjans vuit-cents; i Jeroni Bibiloni, autor de *Cristianos-socialistas* (1848), interpreta críticament el liberalisme, tot optant per un compromís social i republicà. Certament són casos aïllats, però val la pena insistir que es tracta de clergues mallorquins populars, coneguts en els ambients en el qual Joaquim Rosselló iniciava els estudis eclesiàstics i la seva trajectòria en la Diòcesi de Mallorca.

4. Hem vist com el 1845 es reobrí el Seminari Conciliar de Sant Pere, ara amb un projecte nou i amb vocació a no deixar-se arrossegar pels problemes del passat. Es tracta d'un Seminari nou, perquè està dotat amb càtedres, necessita un pla d'estudis i requereix uns estatuts específics per als

Seminaristes. La formació dels futurs sacerdots ha canviat substancialment respecte del passat. Fins ara hom tenia la sensació d'una certa dispersió en la formació. A partir d'ara, durant l'episcopat de Rafael Manso primer, i de Miquel Salvà, després, aquesta qüestió quedava resolta. Sabem, per altra banda, que el decenni de 1850 va ser decisiu per als seminaris espanyols i per a l'educació en particular. El nou Pla d'Estudis del Seminari, acomodat a les exigències del Ministeri de Gràcia i

Justícia, va ser negociat pel bisbe Rafael Manso durant els primers mesos de 1851, essent rector mossèn Mateu Jaume. En anar-se'n de Mallorca, el març de 1851, Manso deixava un Seminari amb càtedres dotades i havia posat les bases econòmiques del centre, tal com ha estudiat Joan Rosselló Lliteras. El curs 1852-53, entrà en funcionament el nou Pla d'Estudis del Seminari, amb set càtedres, diverses assignatures i algun curs compendiat per a carrera abreviada. S'estudiaven quatre anys de gramàtica i humanitats. Aquell mateix curs, entre els matriculats de 4t curs d'humanitats hi apareix Joaquim Rosselló Ferrà. Els registres anteriors són inexistents o incomplets, però a partir d'aquest any el Seminari assoleix una categoria acadèmica, avalada per l'Estat i amb visibilitat social. Rosselló estudià els tres anys de filosofia i els set de teologia, segurament encara com a alumne del pla antic.

2. La reordenació religiosa a partir de 1851: noves oportunitats per a la Diòcesi i restauració d'alguns ordes i congregacions religioses

Joaquim Rosselló estudiava, probablement, tercer d'humanitats el curs 1851-52, en el moment de la signatura del Concordat entre la Santa Seu i l'Estat espanyol. Aquest acord tingué una significació rellevant per a la Diòcesi de Mallorca i marcà l'esdevenidor de l'Església local fins a la

Segona República. Per altra banda, Rosselló llavors ja era un adult en procés de formació, una persona d'origen humil que, gràcies a la seva tenacitat i al suport de Faust Gual de Torrella, pogué accedir a una formació sòlida i digna. Per entendre l'esperit d'aquesta època és menester partir del que significà la figura del bisbe mallorquí Miquel Salvà Munar. La seva arribada al Bisbat coincidí amb una conjuntura de renovació i de rejuveniment de la Diòcesi, amb bones expectatives per al clergat jove i amb l'esperança que algunes de les clàusules del Concordat que afavorien la creació de noves parròquies i d'implementar la vida interna de l'Església es poguessin executar. La convocatòria de concurs a rector generà expectatives als joves sacerdots més brillants i serví per a posar de manifest una certa democratització de l'estructura eclesiàstica, amb igualtat d'oportunitats. Per altra banda, també valdria la pena insistir en tot allò que suposà la construcció de nous temples i la restauració d'edificis religiosos, la creació de la Comissió d'Obres, la reforma de la Seu, etc. La conjuntura dels cinquanta i seixanta se significà per una certa sensació positiva i una clara visibilitat pública de l'Església, després d'uns anys de crisi i de complexos davant el liberalisme i la modernitat. Val a dir, no obstant això, que els sectors populars catòlics i més allunyats dels àmbits de poder no acabaven de sentir-se còmodes ni estables, ni individualment ni col·lectivament, perquè la correntia liberal adesiara manifestava inestabilitats i anunciava tempestes, davant les quals ningú no s'atrevia a fer pronòstics sobre quines en podrien esser les conseqüències.

Des del punt de vista de la societat mateixa, l'arribada a Mallorca del bisbe Salvà, un eclesiàstic que coneixia els components invisibles del liberalisme a fons, ajudà a crear ponts amb el liberalisme moderat i el seu pontificat se significà per estimular una relació de respecte entre el poder civil i l'eclesiàstic, des d'una certa visió de llibertat, precisament

perquè Salvà tenia una formació liberal i continuava connectat als estaments liberals, dels quals el seu germà Josep en fou diputat a Corts en diverses legislatures.

L'episcopat de Salvà coincidí amb el període isabelí, un temps d'entesa pel que fa a les relacions entre l'Estat amb l'Església, tot i que van ser uns anys de lenta secularització de l'espai públic, de consolidació de la burgesia urbana, del creixement de les mentalitats liberals fins i tot a les zones rurals, amb un percentatge cada cop major de professionals liberals que es movien amb certa llibertat respecte a l'Església.

La incidència més rellevant del liberalisme es donà en els ambients urbans, on la vida era certament més anònima i permetia adoptar aptituds i modes de vida no controlats.

Allò que es constata de forma clara és un canvi dels escenaris socials i pastorals, a partir de 1851, canvis que es manifesten en diferents àmbits de la vida parroquial:

— Primer, augmenten les inquietuds pastorals del clero, en tot allò que afecta la predicació, la pietat, l'ensenyament del catecisme i l'atenció dels més pobres, sobretot. Entre 1851 i 1868, els religiosos i clergues de vida exemplar estan associats a la vida parroquial, a les missions populars, a la predicació o la fundació de congregacions religioses. A la Mallorca d'aquesta època hi conflueixen bàsicament dues generacions de preveres. Una que ha assumit el poder o està en plenitud el 1845. Una generació que havia conegut, i en molts casos patit, les confrontacions des de 1808 fins a 1843, però que ara dóna una passa i opta per la pastoral, l'evangelització i el compromís piados. La majoria d'aquests provenen de l'absolutisme, el carlisme i la contrarevolució, però entenen que cal despolititzar-se i estan disposats a fer-ho si des de l'administració pública es respecta l'Església (Gabriel

Marià Ribas de Pina, Mateu Jaume, etc.). Un segon grup és el constituït per la generació següent, molts dels quals són conscients que regeixen unes noves regles de joc en la societat i es dediquen intensament a influir, formar i enrobustir els més joves. Es tracta de seminaristes i clergues actius, sensibles al nou associacionisme confessional, l'exemple més paradigmàtic del qual és el col·lectiu compromès a la Cort Angèlica (Joan Maura, Miquel Maura, Joaquim Rosselló, etc.).

— Aquesta època és coneguda sobretot com a “feminització de l'Església”, precisament perquè el teixit religiós sembla dominat pel component femení, gràcies a les noves associacions de Filles de la Puríssima. Per altra banda, també és una conjuntura en la qual es consolida la formació, gràcies a la lectura de llibres piadosos i a la divulgació de revistes populars de pietat. Sobre aquestes temàtiques s'ha escrit i publicat considerablement, i entenem que figures com Antoni Maria Claret, primer, i el doctor Sardà i Salvany després marcaren una tendència en aquest sentit.

— La pietat masculina adulta ha tingut un ressò menor en la historiografia religiosa, quan sabem que a la Mallorca de mitjan vuit-cents també es consolidà un teixit rellevant en aquest sentit, tal pel que fa a entitats socials, com ara les Conferències de Sant Vicenç de Paül, com altres entitats més populars i rurals, com ara les Reunions de Jesús, Josep i Maria. Aquest fenomen està relacionat amb la pietat masculina en una Església dominada pel paisatge femení. Aquesta constatació ens obliga a parlar de la pràctica religiosa *versus* la no-pràctica; la pràctica religiosa conscient *versus* la no-pràctica religiosa conscient; la presència més o menys visible d'altres pràctiques religioses i de les contrapràctiques religioses (maçoneria), tres nivells d'anàlisi clarament diferenciats. Durant aquesta època disminueix la pràctica

religiosa masculina en general; augmenta el nombre dels que ho fan per principis; hi ha intents diversos de constituir comunitats evangèliques i la militància en societats secretes també esdevingué una pràctica entre individus que es movien en molts casos en una certa clandestinitat.

— En canvi, ens interessen molt més directament les associacions juvenils (en forma d'oratoris i o de patronats) que arriben a Mallorca durant el decenni de 1850, amb metodologies d'importació (italianes o franceses), com són ara els casos de la Cort Angèlica de Sant Lluís i l'Oratori Parvo. Coincidint amb la difusió dels patronats a França i els oratoris italians, a Espanya sorgiren també, per iniciativa sobretot de joves religiosos, organitzacions diverses, algunes de les quals conegudes suficientment com ara l'Escola de la Virtut (Barcelona 1851), la Cort Angèlica de Sant Lluís Gonzaga i un nombre considerable de congregacions marianes regentades per sacerdots seculars, durant els períodes d'absència dels jesuïtes. El compromís dels religiosos amb l'educació reglada tingué la seva prolongació i el seu complement en l'educació postescolar i en la formació espiritual, catequística i el sentit de pertinença a una Església militant contra el liberalisme i la secularització. En bona mesura, el model associatiu dominant en aquest període va ser la Congregació Mariana de Joves. Amb la restauració, el 1814, la Companyia de Jesús recuperà la seva presència en el terreny escolar, augmentà la seva dedicació pastoral i mantingué un protagonisme inqüestionable en la formació catòlica de les classes urbanes acomodades. Immediatament després de la primera reinstal·lació de les antigues residències recuperaren les congregacions d'alumnes. Entre 1814 i 1875, a l'Estat espanyol es fundaren milers de congregacions marianes de joves, coneguts popularment com lluïsos o *kotskas* i congregacions femenines o Filles de Maria. Promogudes o

no per la Companyia de Jesús, les congregacions mantenien un esquema similar i arrelaren sobretot entre estudiants de centres de segon ensenyament com a complement educatiu d'aquests. Durant el segle XIX, la sociabilitat d'aquests joves tenia un caràcter devocional, fonamentat en una espiritualitat pietista, sentimental i testimonial. Les congregacions mantenien una gran disciplina interna i un sentiment fort de pertinença a una milícia destinada a testimoniar públicament un catolicisme profundament qüestionat per l'educació, la cultura i els nous valors de l'individualisme liberal.

La pietat comunitària, la presència en actes religiosos de masses i l'exercici de la caritat de molts joves potencià, entre altres valors inqüestionables, un catolicisme conscient, sòlid i formal d'un sector dirigent durant la segona meitat del segle XIX; l'augment de les vocacions religioses i sacerdotals, i un major compromís i sensibilitat social durant la Restauració, certament des d'un vessant conservador i, en molts casos, integrista.

— Entre els grans canvis que influïren en el nou escenari pastoral i religiós cal situar-hi també els mitjans de comunicació confessionals. En el cas de Mallorca les principals publicacions confessionals, a mitjan vuit-cents, van ser *La Fe* (1844), *El Monitor Religioso* (1850-52), el Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca (a partir de 1861) i *La Unidad Católica* (1869-73), sobretot.

— Pel que fa als antics ordes religiosos prohibits pel règim liberal s'havien dessagnat lentament, amb un exèrcit d'exclaustrats que a mesura que passaven els dies perdien tota esperança de restaurar les seves comunitats. La història de la tragèdia d'aquest estol de religiosos encara està per fer. Helène Chousat –una francesa nascuda el 1810 i fincada a

Mallorca– en les seves memòries escriu que conegué “el germà Gille, dels caputxins, un home senzill i totalment consagrat al seu deure. Havia vingut de França, quan la primera revolució, estava acostumat a la seva comunitat, que no havia abandonat mai. D’aquí la seva gran desesperació el dia que van tancar els convents!”. Sobrevisqué gràcies al suport de la colònia francesa i ocupava el seu temps fent rosaris i preparant pregàries per a recitar, fins que finalment “es va retirar amb un altre monjo a un petit indret del carrer de San Miquel, on vivien de les almoines que recollien pels matins al mercat i també a casa dels amics”. Només els jesuïtes estaven organitzats per a resistir i tenien un pla preparat per viure en la clandestinitat o en cases particulars, compatible amb l’estil de vida ignasià; la resta d’ordes, en canvi, no se’n sortiren. Com a conseqüència de la permissivitat del Concordat de 1851 es van poder reinstal·lar només dues de les institucions desamortitzades: els missioners de Sant Vicenç de Paül i l’Oratori de Sant Felip Neri. Com a alternativa a la proposta del Concordat, els bisbes s’aferraren al buit que els oferia la llei tot donant suport a congregacions diocesanes. D’aquesta manera, a Mallorca, es feren visibles un seguit de noves congregacions religioses concordatàries, tant femenines com masculines, convertint la Diòcesi de Mallorca en una de les que compten amb un índex congregacional més elevat de tot l’Estat espanyol, juntament amb Vitòria i Girona.

3. El debat i la tensió liberalisme / clericalisme: algunes conjuntures especialment significatives (1854-56, 1868-1874).

Tornant a la Mallorca de mitjan vuit-cents hom no deixa de preguntar-se sobre allò que en restava encara d’aquell paisatge de l’Antic Règim. Més concretament, realment Mallorca encara es podia considerar una societat clerical, dominada per l’estament eclesiàstic? Fins el 1835, els

visitants forans se sorprenen, encara, per l'abundància de clergat i de religiosos que transitaven pels carrers de la ciutat i de les principals poblacions de l'illa; i des del punt de vista de l'arquitectura religiosa sabem que Mallorca comptava amb un nombre certament elevat de monestirs de clausura femenins i de convents, un fenomen que atorgava un caràcter i una identitat al paisatge urbà i que es projectava en la mentalitat dels seus habitants.

Això significa que estam davant una societat, amb una base de caràcter absolutista, carlista o contrarevolucionari, tant des del punt de vista polític com religiós? La religió i la seva defensa és sinònim o equival a formar part dels col·lectius oposats a la modernitat liberal? Allò que sabem és que, tot i els tòpics, a Mallorca no triomfà el carlisme, ni tan sols hi hagué ensurts rellevants en el territori, exceptuant Sa Llorençada de Manacor, de 10 d'agost de 1835, que va ser sufocat ràpidament i els seus instigadors condemnats. Una part significativa de la societat illenca estava implicada en aquests aldarulls i intents de cop d'Estat, sobretot un sector rellevant de l'aristocràcia local i molt probablement un sector radical i nombrós de la vida religiosa masculina.

Veritablement des d'aquí partí el capità general Jaume Ortega, el 1860, cap visible del carlisme. Sabem que hi havia implicats diversos individus de l'estament clerical, però no van ser condemnats per aquell intent frustrat de caràcter contrarevolucionari. Com se suposa, eren diverses les famílies afectades de carlisme, però se'n guardaren tot el que pogueren per no perdre poder. Des del punt de vista de l'Església diocesana, aquest fenomen també era signe de divisió, de tal manera que el 1873, el vicari general / vicari capitular Rafel Amer era la persona de confiança de la Gran Cristiana, la portaveu local del carlisme més abrandat.

Allò que ens interessa constatar és la incidència que tingueren sobre la societat mallorquina les dues conjuntures progressistes, per una part el denominat Bienni Progressista (1854-56), i per altra el Sexenni Democràtic (1868-1874). Durant la primera d'aquestes etapes, el bisbe Salvà actuà amb contundència i claredat: exigí al clergat lleialtat al règim constituït i respecte a les institucions públiques; optà per un model pastoral i social marcat per la moderació des del moment en el qual sacrificà el projecte de monsenyor Cabrera de Monti-sion de Porreres i exigí a Jeroni Bibiloni una retractació pública de la seva obra *Cristianos-socialistas* (1848). En aquell context, el jove Joaquim Rosselló era estudiant del Seminari i beneficiat de Santa Creu, un temps en el qual ja es caracteritzava per la seva pietat i com a referència per a molts joves seminaristes del seu temps. Les dificultats polítiques i la incertesa que ocasionà la desamortització de Pascual Madoz (1855) afectà, aquest cop, l'estructura del clero diocesà i socarrà també aquells projectes de restauració de les congregacions religioses, beneficiades pel Concordat de 1851. El clima polític d'incertesa i de reivindicació dels sectors liberals més radicals i progressistes, sobretot davant el projecte de Constitució de 1855, posaren en guàrdia l'Església i serviren, molt probablement, perquè els més joves se n'adonassin de la necessitat d'estar sempre actius i de cultivar un catolicisme d'acció, fonamentat en la capacitat de socialització de la religió. Un model de sociabilitat confessional que, entre d'altres coses, també incorporava els models associatius burgesos i es beneficiava del seu atractiu. De totes maneres, aquell clima també serví de despertador per al laïcat, atès que van ser els seglars, els intel·lectuals catòlics del corrent neocatòlic, entre els quals Josep Maria Quadrado i Tomàs Aguiló, els que esdevingueren els portaveus de la lluita catòlica contra allò que es considerava un projecte de Constitució laïcista i rupturista, innegociable per a l'Església. Recordem que el component seglar té una

rellevància excepcional per a entendre l'evolució de l'Església i l'acompanyament que el carrer i la societat exerceix al costat dels elements que donen visibilitat a l'Església, com és ara el clergat.

Recordem que el 1865, Joaquim Rosselló es va fer càrrec de l'Oratori Parvo, un grup imprescindible per explicar alguns dels detalls essencials del paisatge eclesiàstic de l'època. Una situació semblant es repetí durant el Sexenni Democràtic (1868-1874). La conjuntura de bonança per a l'Església, de 1856 a 1868, havia fet possible la concreció i el creixement d'un seguit de propostes, algunes de les quals ja han estat consignades per servidor només fa algunes retxes. L'Església s'havia beneficiat, naturalment, d'aquell catolicisme folklòric que havia instal·lat Isabel II a la Cort i que havia contagiats tot el seu entorn. D'aquella bonança i d'aquell favoritisme, en sorgirien un seguit d'acusacions i de factures no sols per a la monarquia, sinó molt especialment per a l'Església, visiblement afectada per la degradació institucional de la monarquia.

Rosselló viu el Sexenni a l'Oratori de Sant Felip Neri, en una conjuntura en la qual tornen les fonts ufanes de la separació Església-Estat, es posen fora de la llei les Conferències de Sant Vicenç de Paül, es fan fora novament els jesuïtes i les congregacions religioses retornen a l'escenari de la incertesa jurídica, sense poder rebre novicis i sense garanties excessives de futur. Tanmateix, l'aprovació de la Constitució de 1869 allò que provocà, sobretot, va ser el pluralisme social i polític, per una banda, i religions per una altra. El Sexenni va ser el moment daurat per a les confessions cristianes reformades i per tots aquells col·lectius que mantenien una actitud hostil amb el clericalisme hispànic, arrelat i indestructible.

Sabem, tanmateix, que el problema social i el debat sobre

la religió no era únicament hispànic. És més, allò que passà a Mallorca és únicament una mínima escenificació d'un problema d'una volada i una profunditat que traspassa l'àmbit territorial d'un Estat. El debat religiós i social a l'Estat espanyol del Sexenni coincidia amb la conjuntura del Concili Vaticà I. La configuració doctrinal que es derivà de l'esmentat Concili no es pot deslligar de la conjuntura històrica i també per això té un component defensiu i ultramontà impulsat per la Cúria Vaticana. Aquesta línia és una conseqüència primer de la unificació italiana –amb la desaparició dels Estats Pontificis–; segon, per l'avenç de la Internacional Obrera i dels moviments ideològics europeus organitzats que tenen com a principal finalitat laminar el poder de les organitzacions religioses i els règims polítics absolutistes. Davant les lligues laïcistes i secularitzadores que proliferen arreu; els sindicats socialistes o anarquistes; la maçoneria i les societats lliurepensadores, sobretot, davant tot plegat l'Església també es mobilitza amb societats invisibles i secretes; amb plataformes socials i polítiques; i amb entitats destinades a implementar l'experiència religiosa, entesa de forma integral, és a dir sumant els components emocional i romàntic a la religiositat.

4. La restauració borbònica: l'Església concretada en una diòcesi (amb congregacions religioses també diocesanes)

Girant novament la mirada al P. Joaquim Rosselló, el 1875 es trobava fent part de l'Oratori de Sant Felip Neri, a Palma. La restauració borbònica, en la figura d'Alfons XII, el 1875, significà, d'entrada, un alè per a l'Església i per als sectors més conservadors de la societat, en gran part perquè escenificava el fracàs del model liberal radical i republicà. Pensem en el fracàs de la Primera República espanyola, el 1873. És més, els afers relacionats amb l'Associació Internacional de Treballadors i la Internacional Obrera encara havia atemorit

més, si cal, la burgesia hispànica, i havia esdevingut el pretext ideal per al carlisme, que novament s'havia aixecat en armes i mantenia un combat duríssim amb l'Estat.

L'Església de Mallorca arribava òrfena a aquest context, atès que el bisbe Miquel Salvà Munar havia mort el 1873 i Simó Alzina tenia cura de la Seu Vacant, tot esperant que es normalitzassin les relacions entre l'Església i l'Estat. Un cop regulada aquesta situació, la Santa Seu nomenà bisbe de Mallorca el llucmajorer Mateu Jaume Garau, antic rector del Seminari Diocesà de Mallorca i bisbe de Menorca des de 1857.

L'episcopat de monsenyor Jaume, recordem, durà deu anys, des de 1876 fins a 1886, coincidint precisament amb aquella conjuntura que Rosselló visqué la plenitud a l'Oratori, dedicat a la predicació i l'exercici del ministeri sacerdotal en profunditat.

Com era, precisament en aquella conjuntura favorable, l'Església de Mallorca? Com se suposa, no és el moment d'enumerar de forma detallada els diferents elements i característiques d'aquella Església, ni tan sols de les problemàtiques més emblemàtiques que s'afrontaren en les relacions amb l'Estat Liberal. Per una qüestió d'espai ens centrarem exclusivament en aquelles temàtiques que afectaren directament la trajectòria del P. Joaquim Rosselló.

Aquest període es caracteritzà pel protagonisme de la paraula i la pedagogia. Ens referim a la paraula escrita (llibres de pietat i publicacions periòdiques) i la paraula proclamada, en els seus diferents vessants, sobretot la predicació (a les festivitats, solemnitats, missions populars) i la catequesi; però també va ser una conjuntura que permeté implementar el prestigi de la formació, tant formal (escolarització) com no

formal (formació d'associacions de pietat, religioses, socials, econòmiques, culturals, etc). L'Església tornava a tenir drets i oportunitats de mostrar la seva força i la seva capacitat de convocatòria social. Recordem el valor simbòlic de les processons, romeries i peregrinacions, i tot allò que significà recuperar l'espai públic secularitzat a través dels rituals simbòlics que havia incorporat el liberalisme a l'univers mental de la ciutadania. A més, l'Església mallorquina mostrà una capacitat extraordinària per reproduir un model social específic a través de l'educació, no debades aquest temps va ser especialment exitós per a totes aquelles congregacions religioses femenines i masculines que tenien aquesta finalitat entre els seus components carismàtics o fundacionals.

Els informes de les visites *Ad limina* del bisbe Mateu Jaume; la premsa periòdica catòlica, com ara el diari *El Ancora*, i altres publicacions que sortien a camí i informaven des del punt de vista confessional, ens ofereixen una fotografia més o menys completa de com era aquella Mallorca i aquella Església. Òbviament es tracta d'una imatge feta amb la retina de la Cúria Eclesiàstica o del seu entorn, una versió elaborada des d'instantànies puntuals que tenen un punt de coincidència i que podríem resumir de la forma següent: la societat mallorquina destaca, globalment, per la seva religiositat i manifesta, majoritàriament, un comportament que es fonamenta en els valors morals de la religió catòlica. A partir dels registres sacramentals i del compliment pasqual no hi ha dubtes sobre aquella afirmació genèrica. Les minories dissidents o anticlericals a penes no afectaven el ritme que imposava l'Església mallorquina a nivell social.

Jacint Maria Cervera va ser preconitzat bisbe de Mallorca el 1886 i el seu episcopat finalitzà amb la mort sobtada, el novembre de 1897, després d'onze anys intensos al capdavant de la Diòcesi. A diferència del seu antecessor, de tarannà

més moderat i més conciliador, Cervera es caracteritzà per posar en funcionament un model pastoral més agressiu i en conseqüència també més irritant. En aquest sentit, val la pena analitzar amb ponderació la situació, atès que hom constata un ambient de crítica explícita a l'episcopat de Cervera, que va ser especial, sobretot perquè provocà actituds i divergències en les files del clergat mateix, en molts casos en desacord amb la gestió de la Cúria Diocesana. Qüestions relacionades amb això van acabar incidint en la trajectòria del P. Joaquim Rosselló i, naturalment, en la fundació de la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors de Jesús i de Maria, a Sant Honorat, l'agost de 1890.

L'expropiació dels béns de Lluc, el 1897, molt probablement tingué una relació directa amb la mort de Jacint Maria Cervera, tot i que només sigui a nivell de coincidència, entre les tensions entre el Bisbat i l'Estat, i la mort sobtada del bisbe valencià. Immediatament després, el canonge Pere Joan Campins va ser nomenat vicari capitular Seu Vacant i uns mesos després preconitzat bisbe de Mallorca. El seu pla pastoral i el *modus operandi* d'aquest bisbe palmèsà es pot considerar força diferent i alternatiu al que havia sostingut Cervera fins llavors. El canonge Enric Reig i Casanova, que havia estat el braç dret de Cervera, permutà ben aviat la seva canongia i ningú no podia imaginar que poc temps després seria preconitzat bisbe i fins i tot cardenal. Dels quatre bisbes que conegué Rosselló –Salvà, Jaume, Cervera i Campins– tres foren mallorquins, una estadística certament digna de ser valorada, precisament perquè no devia ser fàcil regir la dita Diòcesi, sobretot si convenim que Joan Maura Gelabert, bisbe d'Oriola, no volgué assumir mai la mitra de Mallorca, tot i les contínues propostes que li feren els seus cosins Antoni i Miquel Maura. El 1897, Gabriel Maura escrivia al seu germà Antoni: “La muerte del obispo no ha conmovido a nadie más que á sus amigos y familiares. Ha pasado por Mallorca como

un torbellino que se lleva muchas cosas y deja, en cambio, el recuerdo de sus violencias contra las monjas y el espectáculo de Lluch.” Com se suposa, és una opinió personal, potser fins i tot podia ser compartida per diferents segments de la classe dirigent mallorquina, però reflecteix sensacions i dificultats laberíntiques, enmig de les quals Déu hi dissenya un camí i hi coneix sortides. La biografia de Joaquim Rosselló i els orígens de la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors difícilment no es poden explicar al marge d'aquests succeïts i de les tempestats que afectaren l'Església de Mallorca finisecular.

Com podem resumir, doncs, aquest llarg període de 1875 a 1909, en tot allò que afectà l'Església mallorquina?

1) Des de la perspectiva de l'organització diocesana: val la pena repassar les estadístiques de clero, el nombre de seminaristes, l'estancament de l'estructura parroquial, per a adonar-nos de l'exuberància de l'Església a Mallorca, però també de les seves limitacions, atès que havia crescut demogràficament, s'havien creat nuclis de població nous i s'havien construït temples de nova factura, però no s'havia modernitzat l'estructura diocesana. Estudis diversos que hem publicat, com ara informes de les Visites Ad Limina, ens aporten materials vàlids per interpretar dignament aquest temps. Aquesta visió ha estat completada fins i tot per la publicació d'altres fonts d'un gran interès, com és ara el Diari del Vicari General de 1901 a 1905, publicat en el primer volum de les *Obres Completes* d'Antoni Maria Alcover. Tot plegat ens adonam que l'Església mallorquina de la Restauració té unes característiques que la fan especialment atractiva i vistosa.

Aquesta mateixa visibilitat també generà un grau rellevant de fòbies que, soterradament, van fent el seu camí i no es podem menysprear historiogràficament, sobretot si volem

esser justs amb el nostre passat.

2) Allò que ens interessa, fonamentalment, és caracteritzar l'Església mallorquina d'aquest període, des del punt de vista pastoral i evangelitzador. Des d'aquest punt de vista, val la pena, en primer lloc, destacar el fonament de la religiositat popular mallorquina i del catolicisme arrelat en l'ànima del poble mallorquí, una temàtica sobre la qual valdria la pena insistir-hi i elaborar-ne una anàlisi empírica des del vessant sociològic i històric fins a arribar als nostres dies. En segon lloc, des de la perspectiva del teixit associatiu nou, que s'havia consolidat a Mallorca durant la segona meitat del XIX, hom té la sensació de trobar-se davant una Església amb una gran capacitat de mobilització, tot i que segurament no existia una consciència clara de trobar-se davant els inicis d'una etapa de la història que, tanmateix, acabaria qüestionant les bases estructurals d'aquesta mateixa Església.

3) La vida religiosa tingué un protagonisme que no havia tingut des de 1835. En primer lloc per la consolidació de les congregacions que havien estat tolerades pel Concordat de 1851 i l'estructuració de les femenines fundades durant el segle XVIII i primera meitat del XIX, ens referim a les Franciscanes de Manacor (1740), les Germanes de la Caritat (1798) i les Germanes Trinitàries (1809). En segon, per la fundació d'un allau de congregacions noves a Mallorca postconcordatàries, amb una estructura moderna i emparades per l'estructura diocesana. Entre les femenines, les Franciscanes Filles de la Misericòrdia (1856), les Agustines de l'Empar (1859) i les Germanes de la Puresa, entre d'altres; i entre les masculines, Sant Alfons Maria de Liguori (1866), els Missioners dels Sagrats Cors (1890) i els Franciscans del Tercer Orde Regular (1893), sobretot.

Tercer, per la reinstal·lació a Mallorca d'alguns ordes que

havien sofert profundament la desamortització i que tornaven per recuperar almenys alguns dels espais que havien ocupat físicament i simbòlicament, com ara la Companyia de Jesús, els agustins, els mercedaris, els dominics i els caputxins. Quart, cal destacar també l'arribada a Mallorca de noves congregacions que es dedicaran preferentment a l'ensenyament, com ara els Germans de les Escoles Cristianes, les Dominiques de la Presentació i la Congregació del Sagrat Cor. Cinquè, durant el primer decenni del segle vint s'hagué de plantar cara novament a l'ambient liberal i anticlerical, que apuntava novament la vida religiosa com un dels seus objectius principals. Entre 1851 i 1909, la vida religiosa havia recuperat bona part de la seva presència en la societat illenca, però amb alguns matisos: la nova vida religiosa femenina disposava d'un teixit inqüestionable a Mallorca i la seva labor educativa i assistencial comptava amb el suport majoritari de la ciutadania. En canvi, la vida religiosa masculina, molt menor en nombre i en presència respecte al 1835, provocava urticària entre els sectors més liberals de la societat i de la política, i arrossegava encara fòbies en sectors del clergat que no desitjaven el retorn a escenaris de conflicte del passat, sobretot en allò que afectava els espais compartits.

4) Des del vessant social, aquest període es caracteritzà pel catolicisme social, que s'ha d'entendre de forma polièdrica, perquè l'acció social de l'Església representa un ventall ample i dispers. Primer, l'Església continuava gestionant gairebé de forma exclusiva les institucions públiques i privades de beneficència.

Recordem que les Filles de la Caritat regentaven la Casa de la Misericòrdia, l'Hospital General i la Inclusa; les Vermelletes es fundaren per tenir cura de les nines asilades en el Temple; i a aquesta presència s'ha de sumar l'activitat en el món rural de les Germanes Filles de la Misericòrdia, les Germanes de

la Caritat i les Germanes de l'Empar, sobretot. Aquesta acció assistencial s'ha de complementar amb el compromís i la presència dels laics en organitzacions com les Conferències de Sant Vicenç de Paül i d'altres. Segon, les noves institucions socials que emergeixen a l'ombra de les parròquies i del Bisbat, entre les quals cal destacar els Cercles d'Obrers Catòlics, mutualitats, caixes d'estalvis confessionals, sindicats, fins a arribar a l'aposta clara de Pere Joan Campins amb la *Gaceta de Mallorca*, el 1907, representen una novetat clara respecte del passat i una sensibilitat nova legitimada amb *Rerum Novarum* (1891), de Lleó XIII.

També hauríem d'incloure aquí el compromís d'alguns ordes i congregacions religiosos, però la seva visualització s'estrevingué un poc més tard, com ara el Patronat Obrer (1907) o l'apostolat social del franciscà Pere Joan Cerdà, promotor de les caixes rurals en diverses localitats mallorquines, etc. Tercer, també hem de contemplar tot allò que afectava l'educació popular i l'escolarització informal dels més pobres, com ara les Escoles de Sant Josep i les Obreres de Sant Josep. En alguns casos aquesta aposta tingué manifestacions diverses que van des de la labor del Patronat Obrer a la fundació de les Cases Bressol, promogudes per Margalida Caimari. Un teixit d'escoles nocturnes i diürnes gratuïtes dirigides a les classes populars urbanes o a la pagesia rural i promogudes des de diferents institucions eclesiàstiques posava en relleu la sensibilitat i les urgències d'un temps i d'una societat, en la qual l'Església hi tenia un crèdit altament valorat, en línies generals.

5) La divisió i el debat polític tingué novament un protagonisme a l'interior de la Diòcesi. Un debat configurat al voltant del liberalisme, en general, i que prengué forma amb ideologies i propostes polítiques específiques que ocupen l'arc conservador, com són ara l'integrisme, el carlisme, l'unionisme i el Partit

Liberal Conservador. Durant el darrer terç del XIX, difícilment un prevere o un religiós a Mallorca podia mantenir-se al marge d'aquest context i s'havia de prendre part, per força, a favor o en contra de determinats posicionaments polítics, perquè l'Església se sentia amenaçada de forma permanent, per una part per un model de societat liberal que no acabava d'encaixar en allò que entenia que era l'ordre social perfecte i, per l'altra, alguns sectors ideològics tenien una vocació especial a liderar una Església que, com se suposa, mantenia un teixit sociològic i ideològic plural. Una part substancial del debat integrista era patrimonialitzat pel clergat, sens que això afectàs excessivament les eleccions locals o generals.

Un cop aprovat el sufragi universal, es pogué comprovar que l'integrisme afectava només una part de l'elit eclesiàstica, el discurs de la qual no havia estat ni era interioritzat per la resta de la massa catòlica practicant, i també votant.

6) A banda de la qüestió social i de la política, la brúixola de l'Església assenyalava altres perills i marcava una ruta clara en relació amb allò que considerava els seus principals enemics socials. Ens referim als liberals, republicans, socialistes i anarquistes des del vessant polític; als anticlericals des del vessant socioreligiós; als protestants des del vessant de la unitat catòlica; als maçons des de la perspectiva de la conspiració. Aquest enemic visible en el món urbà sobretot, a penes no alterava la vida quotidiana en la Mallorca rural, l'àmbit on l'Església mantenia el seu principal prestigi i control, i on actuava amb més comoditat.

A manera de resum final

1. La formació en un context convuls i de metamorfosi de les institucions de formació tradicionals. Joaquim Rosselló rebé una formació postconcordatària, per tant, s'instruí i educà

amb uns plans d'estudis moderns i pensats pels nous temps de l'Església.

2. La seva joventut coincidí amb una conjuntura especialment atractiva per a l'Església que es recuperava de les ferides, conseqüència de les seves topades amb el liberalisme.

3. La vida religiosa apareix com una vocació i com una meta per a molts creients que entenen l'Església a partir de l'harmonia en la diversitat. La restauració de les Congregacions religioses durant la segona meitat del XIX no fou fàcil ni simple, però tenia uns components moderns i novells, en gran part perquè les congregacions oferien oportunitats i aglutinaven un contingent format per joves provinents de la pagesia, sobretot.

4. Els camps d'acció pastoral i d'acció religiosa per a la vida religiosa mallorquina: la segona meitat del XIX el clero secular assumeix rols que tradicionalment havien estat dels religiosos, com ara les missions populars, la predicació, les accions conjunturals, al marge de la gestió quotidiana de la parròquia, generalment constreta a la rutina del dia a dia. La nova vida religiosa diocesana aportà alguns avantatges, però també tingué dificultats, tant pel que fa a la Diòcesi mateixa, com en relació amb l'administració pública. Quina concepció de la vida religiosa tenien els bisbes de la Restauració? Era fàcil fundar una Congregació? La legislació estatal, quina influència tenia en tot aquest procés?

5. No obstant totes les problemàtiques i els conflictes, hi ha un cert consens en la historiografia religiosa espanyola que Mallorca es pot considerar un petit oasi en tot el que suposà de conflictiu i de tensional el segle de la modernitat, és a dir el segle que li tocà viure al P. Joaquim Rosselló.